

Напомена за беседу о нехуманости покушаја експериментисања са питањем Бога

Утврђујући се све више у једном свету, за који сматрамо да нам је дар науке, осећамо се све више у исто време, жалимо се на то бар преко низа мисаоних људи, „беспомоћни посматрачи у утакмици између деструктивних и конструктивних снага у поднебљу материјалних остварења машином реализованих жеља“ (Стеван Спендер); али ово би била само жалба једног доброг филозофа и уметничког критичара, која исто тако може да буде и научника, богослов је види још широм и још обухватнијом, још нехуманијом. Јер експериментишемо у тој утакмици са свим и свачим па и са питањем схватања Бога, разумевањем шта тај појам значи. Оптуђујемо се за интелектуалну неискреност, тражимо, често са пуно цинизма оправдање за појмове који не могу да буду подвргнути рационалним анализама, као што је случај са подручјем предметне стварности. Експериментишемо у науци, али и у уметности; у једној тешкој мери истраживања тражимо или трчимо за што већим бројем што разноврснијих израза облика до безобличности, или коначног израза за смисао бесмисленог; у таквој једној преоптерећености хтели би и само питање Бога, једно универзално конститутивно питање човека, које га прати од времена камене секире до ових наших дана излета на Месец, да некако укључимо у ту утакмицу између конструктивних и деструктивних у „поднебљу материјалних остварења машином реализованих жеља“. И поред свег успеха у реализовању својих жеља можемо да се жалимо да је овај аспект нашег живота једна нехумана црта савременог ступња цивилизације.

Знамо колико је Црква својим радом, једним поступним хуманим еволуционим поступком развијала наше емоције и нашу машту, али у исто време и контролисала; дошао је захтев онда за ослобођењем од те „контроле“; резултат се сада најбоље види у низу савремених уметничких остварења; у приповетци, роману, у песми, у филму, у мори живота која се фабрикује и слици те море.

Да се разумемо није овде реч о конструктивним и деструктивним, припадницима овог или оног покрета, филозофског правца или идеологије, већ о томе да без обзира каквом или којем појимању света припадали, какву слику о њему имали, можемо да буде и хришћанин, а да смо дозволили, често всома несвесно, да будемо сломљени механистичким моделима свога времена и да са неком слепом вером поверујемо и у могућност таквог једног експеримента око питања Бога, било да га усвојимо или да смо „беспомоћни посматрачи у утакмици“ и око тога питања, онда смо заиста деструктивни.

Експериментишемо са овим питањем на разне начине. Пре свега уколико смо се вековима развијали са сликом о једном Уму као Творцу света, који

је изнад нас, који је хуман, добар, Бог љубави, и уколико поверујемо да је то научни став да ту слику ускраћујемо, као васпитни акт генерацијама свога времена, онда заиста експериментишемо са овим питањем; јер један став сигурности у таквој једној одлуци јесте пре експеримент него стварни пут помоћи светском друштву у његовом развоју према светски широким перспективама, најотворенијим хоризонтима.

У том научном ставу око овог питања можемо бити сигурни ништа више него и научно да ли је овај наш Универзум отворен или затворен; експериментишемо са овим питањем и онда када са става агностика пробамо своју веру или неверовање у вери другог, један експеримент који никада није могућ јер колико год има различитих „душа“, личности, толико и оних најинтимнијих размишљања око овог питања да га ми никад са свога става не можемо разумети, скоро никада у ставу другог; експериментишемо са овим питањем када и дубок верник сматра да је његов пут решења овог питања пут решења за све; уколико није тако, други онда и није верник за њега, хтели би онда да тај облик пута вери наметнемо сваком, излажући веру верника, која је ствар „горушичног зрна“ по својој величини, болним кушањима или притисцима да верник у таквом једном нехуманом поднебљу налази за најбоље да се повлачи и „заверу ћутања“; без обзира ком облику експериментисања био изложен. Експериментишу са овим питањем и низ научника, бар раније, који су драговољно сами себе изложили овом експерименту узимајући различите дроге да би дошли до „виших перцепција“, визија или екстаза Бога; ни један од њих, у својим извештајима, нису нам могли ништа значајно саопштити. Један је то најбоље објаснио признањем да сем стуживања по узимању такве једне дроге није ништа осетио, и замолио је жену да му скува горак чај да би дрогу повратио.

Све ове легалне или илегалне покушаје експериментисања са овим питањем наша Црква одбацује као јерес, као нехуманост и недозвољеност. Оно на чему она инсистира јесте слобода у усвајању Њеног учења и захтев поверења. Вера није, као што знамо само ствар вере, већ и „добрих дела“, а то значи рада, студије, слободе закључивања и борбе за мир; јер једна од најчешћих прозби или молитава у Цркви јесте молба за мир, мир ума, за мир и добру вољу међу људима. То је пут вери.

Ова прокламација о миру, о доброј вољи међу људима, о љубави, као што знамо водећа је суштина наше цивилизације. Сваки започет рат Црква је надживела, сваку борбу и сваки немир. Та борба за мир, тежња ка миру, можемо да видимо да је било оно што је највиталније и најснажније као победа усред свих човекових немира. Несумњиво, по егзистенцијалности логике веровања, и мира који је потребан за њен развој и учвршћење, на жалбу савремених мисаоних људи о нашој беспомоћности у утакмици „конструктивних и деструктивних“ снага можемо очекивати победу мира конструктивних. То није победа неке наше организације, јер није реч о томе, већ о ономе што је конструктивно у сваком човеку. То је она хуманост слободе разумевања за отвореност према будућности коју сваки човек гаји према својим склоностима и навикама, васпитању и самој природи својих потреба. То није морање; већ Црква дела на првом месту у прилажењу човеку са поштовањем његовог људског интегрисања; у којег има поверење да ће у њему победити оно конструктивно, или „слика и прилика Божја“; с друге стране, кроз рад, всковима, Црква је изградила једно поднебље, као друштво, у којем се спорови људи решавају законима или традицијом, уставима, у којима се наглашава на првом месту потреба за развојем појма слободе.

Црква зна да је овај проблем веома компликован, она га покрива човековим несавршенством; али верује и у моћ васпитања, уверења, речи и поведи, у споразум и добру вољу, разговор и опомену; у признање грешења и разумевање грешења; она верује у највишу уметност разумевања живота, а оно што јој је најдаље јесте бирократизација казне. Јер постоји утакмица и у томе, условити некога на погрешку; али у социјалној логици Црква не пориче неопходност казне. То је једна веома деликатна равнотежа — доћи до једне унутрашње развијене интегрисане личности, слободне од законитости. То је идеал, један од највећих међу свим идеалима за које се залажемо. Огромно смо искуство стекли да тај идеал не можемо да остваримо између „машиним реализованих жеља“.

То је заиста једна тешка и напорна ствар у нашој борби за рационализацијом људског понашања. Јер нам увек прете ирационалне дубине друштва као целине. Реч је о што дубљем продору у те дубине, о што дубљој рационализацији човековог понашања кроз највећи степен могуће хуманизације;

Цркви се међутим пребацује да је изгубила своју иницијативу, заслужно, због тога што немамо довољно уверења да је пружила „једну дубоку и реалистичну одбрану друштва од његових деструктивних снага“; груби индивидуализам, сматра се, да Црква није успела да савлада и да су биле потребне друге снаге у циљу социјализације човека. Има ту истине; али у једном прекренутом реду.

У развоју своје универзалне цивилизације, помоћу својих добрих дела или највећим резултатима природних наука, почели смо да трансформирамо, што је оправдано, све већи и већи низ ствари и животних процеса око нас, па смо, у оквирима своје слободе, што је и прва карактеристика ове наше универзалне цивилизације, почели да експериментишемо и са трансформацијом самих животних универзалних циљева. Овде је реч о развоју наших моралних и интелектуалних циљева, наше маште и наших емоција, вековима кроз Цркву; а онда у току тога развоја, у слободи и својој несавршености, затражили смо и ослобођење од контроле Цркве, ослобођење наше маште и наших емоција од Цркве.

Црква није претећа световна власт казне већ је увек највиши принцип поштовања човекове слободе. Због тога сви облици, историјски облици нашег развоја, било у оној епохи коју данас називамо феудалном, или оној коју називамо грађанско-капиталистичкој, или у данашњој социјализацији, били су као облици нешто „друго“ за Цркву, веома несавршени, веома од онога што треба да буду. Она никада није била и могла да буде у некој фронталној борби за власт да би путем власти потражила „трансформирање човекових ствари“ или облика живота — њен је принцип био слобода развоја. Сви записи и натписи, сва документа кроз историју Цркве сведоче нам о томе да је Црква стално и непрекидно радила на преображавању несавршеног у савршено. Сваки нов човек који се рађао био је и нов почетак за Њу или нов задатак. Уколико се може оптужити за сарадњу са тим „несавршеним облицима“ било епохе феудализма или епохе капитализма то је само толерантност према људској несавршености; као што је данас толерантна пред бирократизацијом или аутоматизацијом у епохи социјализације, али та „толерантност“ јесте само средство мира и добре воље међу људима ради општег успеха у усавршавању човека.

Међутим, заслуга је Цркве, и њеног рада на унутрашњем развоју човека, да је један тако нехуман облик људског владања и понашања, као што је епоха робовласничког система, замењена, савршенијим обликом новог доба које се рађа кроз прву хришћанску државу, чије карактеристике обележавамо као — феудалне; али исто тако њена је заслуга за развој човека да и то несавршено средњовековно „феудално“ друштво у развоју буде замењено савршенијим, где је пословност и међусобно поверење дошло до већег израза, епоха коју називамо грађанско-капиталистичком; несумњиво да ако тражимо изворе појмовима садашње наше социјализације наћи ћемо их у порукама старозаветних пророка и светих отаца. Сетимо се њихових беседа да ако брат наш нема ни једну кошуљу а ми имамо две да смо лопови ; или беседу једног угледног рабина у Њујорку са питањем које у праву да ли амерички милионари или старозаветни пророци и свети оци, одговор не треба скоро ни сачекати; низ је беседа свештеника широм света; то је критика једне епохе која изчезава; резултат је упорног рада проповедника Старога и Новог завета; била је то и једна свештеничка ћерка, дубоко одана Цркви, која је написала књигу кроз коју је инспирисала напор за укидањем и последњих остатака робовласничког система.

Ново доба носи своје нове недостатке, јер у њега не улази, и нико не може да тврди да улази, човек потпуно препорођен, савршен; такав не постоји. Прети нам бирократизовање и аутоматизовање; утакмица, уколико није оплемењена, вуче са собом све несавршености ранијих епоха. Тако се поставља одмах и поново питање реалистичне одбране друштва од његових деструктивних снага, које се опет појављују, опет као деструктивне. О томе, данас се толико дискутује, како код нас тако широм света.

У једном експерименту ми смо стали на становиште да Црква није „довољно реалистична у борби против деструктивних снага“ и да нам због тога и није потребна. Тај став је резултат неразумевања рада Цркве; јер она признаје људску несавршеност и тражи најхуманије путеве преображаја човека; тај задатак никада не може бити доведен до краја; том задатаку је потребна подршка свих; и једна велика отвореност и давање слободе рада. Огромно је искуство у њеној историји.

Уколико смо експериментисањем открили и дубинску психологију онда можемо да будемо сигурни да у том мучном задатку интегрисања човека ог-

рому улогу играју они садржаји које уносимо у људско биће које је још младо, још без садржаја, али са извором несавршености. Приче и рођењу Мојсеја, о добијању „десет божијих заповести“, о Јосифу и његовој браћи, о милостивом Самарјанину, о рођењу Спаситеља, о Св. Деви Марији, о апостолима рибарима и цариницима, о васкрсењу Лазара, Јаирове кћери, о свадби у Кани Галилејској, о догађајима у Гестимаком врту, о распећу Спаситеља и Његовом васкрсењу, о празнику Духова итд. јесу, може да изгледа, безазлене приче са којима не можемо предузети „једну дубоку и реалистичну одбрану друштва од његових деструктивних снага“, али као што постоји континуитет у историји тако и у човеку, ове прве слике или овај први садржај логике праведности и сукоба живота остају логика развоја која се само допуњава рационализацијом и проверавањем живота. Прагматистички онда видимо како са овим причама или причицама отпочиње рађање новог света, света „наше ере“. То је чињеница историје. Та „наша ера“ има такође свој континуитет, своје поднебље, свој оквир, далеко јачи од нас. У њему ми и можемо да експериментишемо, али сви ти наши експерименти су слаби пред логиком континуитета историје и њеног тријумфа мира и добре воље.

Али морамо да покушамо у том експериментисању, онда и тај експеримент, да покушамо да видимо себе како ће нас погледати генерације које долазе после нас за стотине година унапред, уколико би могли да се винемо у њихово време и одатле онда да погледамо себе; видели би у том погледу наше заблуде као што и ми видимо многобројне недостатке прошлих генерација. Али достојанство захтева да имамо што мање погрешака. Јер то ће бити суд континуитета историје. Многобројна наша добра дела биће тим умањена. Опет, достојанство човека захтева што већи успех у усавршавању; то налази свој израз како у социјалним импликацијама рада у материјалној изградњи али и у достизању виших реалности, у делима науке и уметности, у моралним и духовним савршенствима; само Црква напомиње на реалност људске природе, на њену несавршеност, и на еволуцију, то је научан став; а то значи треба поштовати људску природу, она није једнообразна, веома је разнолика са својим потребама и у решавању питања. У том погледу Црква има своје догме, које су резултат откривења и искуства. Вера сама за себе, издвојена од контроле догматике Цркве, нема садржаја, постаје нешто лично, и само лично; и као такво даје могућност саблазни експериментисања са вером. Због тога се Црква и бори против секташења или одвајања од Цркве, од њеног учења; јер вера уколико се одвоји од „тела Цркве“ излаже се неразумевању шта је по својој природи, и нуди се квази-научним круговима на експериментисање... Али као што нам теоретичари историје указују на немогућност примене методологије рада природних наука на њеном пољу, јер је поље историје нешто јединствено као поље испитивања и закључивања, онда уколико више нема приступ подручју вере, догматици Цркве, „научна експериментална методологија; јер такво једно методолошко испитивање самом својом природом претвара веру у „знање“, а то је Црква још од својих првих дана организовања свога учења осудила као јерес. Сетимо се гностичких јереси.

Историја има свој континуитет. Величанствене су ствари остварене у историји усред све човекове несавршености кроз „слике из Библије“, кроз логику хуманости тих слика. Људска природа у својим духовним и моралним циљевима остаје иста кроз историју. Нехумано је одузимати ту хуманост из организације нашег ума, као што би и било нехумано и силом, насиљем, утискивати те слике у ум човека. То је ствар једне посебне методологије мира и рада, студије и посматрања живота. То је једна велика уметност којој су такође потребни учитељи. То је задатак Цркве да их има.